

УДК 070 (0.053.2)(477.83)

УКРАЇНСЬКА ДИТЯЧА ПРЕСА ГАЛИЧИНИ (1890 – 1939-ті рр.)

Роксоляна Зозуляк

*Прикарпатський університет імені Василя Стефаника,
вул. Шевченка 14, 76000 Івано-Франківськ, Україна*

Висвітлено питання дитячої преси в Галичині за період 1890 - 1939 рр. Вказано на причини, що спонукали до появи дитячих часописів. Розкрито вимоги до дитячого журналу. Стаття ознайомлює з дитячими часописами того періоду: “Дзвінок”, “Світ Дитини”, “Дзвіночок”, “Наш Приятель” та дитячими письменниками, які друкувалися на сторінках часописів.

Ключові слова: дитяча преса, дитяча література, дитячий письменник, часопис, “Світ Дитини”, “Дзвінок”, “Наш Приятель”, “Дзвіночок”.

Журналістський процес кінця ХІХ – початку ХХ століття, особливо до 1939 року, в Галичині формувався закономірно, з’явилися нові періодичні видання, створювався ґрунт для вільного слова, продовжувала розвиватися і знаходила підтримку в пресі українська література, в т. ч. і дитяча.

Метою нашого дослідження став аналіз дитячих видань у Галичині на зламі ХІХ і ХХ століть та їхній вплив на виховання національної свідомості і патріотизму в підростаючого покоління. Практичною метою цього дослідження є виховання сучасної молоді на позитивних ідеалах минулого, вирішення проблеми чистоти української мови, набуття духовних і моральних цінностей та любові до своєї Батьківщини. Ці ж проблеми досліджували: І.Бойко, В.Ігнатієнко, А.Животко, О.Левченко, О.Дроздовська, М.Романюк, Б.Гошовський. Проаналізувавши їхні дослідження, виявили, що не було висвітлено причин, які привели до появи саме дитячих часописів, не оцінено дитячу пресу Галичини 1890-1939-х рр., що намагаємося зробити ми.

Дитяча преса досліджуваного періоду – одна з неповторних сторінок історії української журналістики. Неповторна не тільки своєю хронологією, що з ХІХ століття простяглася на десятиліття в ХХ століття, а й тою могутньою виховною силою, яка активно формувала дитячу душу. Обов’язком кожного свідомого громадянства є створення для дітей передусім духовної поживи, до якої відноситься як дитяча книжка, так і дитяча преса.

Преса – це школа, це вихователь суспільства. Тому в світі надають велику увагу дитячій літературі, їй приписується могутня сила [9.14]. Та, на превеликий жаль, усвідомлення цього припадає лише на 90-ті роки ХІХ століття: саме цей період започатковує появу дитячої преси Галичини. Зміст

доброго журналу для дітей має великий вплив на серце і розум дитини. За допомогою казки, легенди, вірша чи оповідання, вміщеного в журналі, викристалізуються ідеали, з'являється бажання їх наслідувати.

А.Ворон вказував на відмінність дитячого часопису від іншої дитячої літератури. Це, по-перше, – здатність його подавати завжди новий і різноманітний матеріал. По-друге, – можливість доповнювати “шкільну науку” дитини. По-третє, – часопис забавляє і виховує дитину відповідно до вимог життя і потреб держави чи нації [3.52].

Вже наприкінці XIX століття в своїй статті: “Періодичні видання для дітей” Б.Грінченко ставив чіткі вимоги до дитячого журналу:

- 1). Дитячий журнал має мати свою мету. А саме: за допомогою систематичного впливу на дитячу душу закласти підвалини для доброго морального світогляду [І.314].
- 2). Дитячий журнал має мати своїм читачем тільки дітей з однаковим ступенем розумового розвитку, отже, певного віку.
- 3). Матеріалом для преси може бути і народна поезія, і нові оригінальні твори, і перекладні.
- 4). Епіка – віршована казка, байка, балада, оповідання – мають займати чільне місце в журналі.
- 5). Історичний відділ у дитячому журналі має бути патріотичним, “але без шовінізму, без ворожості до інших народів” [І.348].

У цій статті сформульовані і вимоги до художніх творів, опублікованих у дитячому журналі:

- 1). Кожний твір журналу має бути пройнятий моральним ідеалом.
- 2). У творах автори повинні змальовувати дітям справжнє життя, але обминати “чимало чорного, нечистого” [І.330].
- 3). Твори мусять бути правдиві, артистичні, мають виховувати почуття правди, добра, любові до всіх людей.
- 4). Сюжет у творі має бути завжди цікавим, вибраним з життя, завжди розумним [І.331].

Стаття Б.Грінченка, який друкується під псевдонімом Б.Вільховський, є чи не єдиною на тему дитячої літератури, зокрема, періодики, де автор поставив чіткі вимоги як до дитячого журналу, так і до дитячої літератури, розміщеної в дитячому журналі. На практиці ці вимоги були зреалізовані в дитячому часописі “Дзвінок”, а згодом в часописах “Світ Дитини”, “Дзвіночок”, “Наш Приятель”.

Головною прикметою усіх часописів для дітей Галичини було те, що всі вони виходили виключно українською мовою. В січні 1890 року завдяки старанням педагога-письменника Володимира Шухевича у Львові почав виходити двотижневик журналу “Дзвінок”. Він мав своїх предтеч – насамперед “Ластівку”, що була додатком до часопису “Учитель” (1869-

1882). Та тільки журнал "Дзвінок" позначився своїм "визначеним не тільки національно, але й літературно, обличчям і становить межову дату в історії української дитячої преси" [6.207].

Цього ж року Руське Педагогічне Товариство, яке пізніше стало називатися "Рідна Школа", перейняло від В.Шухевича видавництво дитячого часопису "Дзвінок" на власний кошт. Виходив часопис аж до Першої світової війни і став цінним скарбом, золотим зеренцем для кількох поколінь українців [14.54].

"Національний пафос "Дзвінка" – як зазначив автор статті "Дзвінок і Катря Гриневичева" – весь час звучав з такою силою, що його не завжди можна знайти в інших виданнях того часу" [11.208]. Тільки з'явився журнал, як з ним активно почав співпрацювати Іван Франко, подавши до друку "Ліса Микиту", через рік – "Пригоди Дон Кіхота", "Абу-Касимові капці", "Суд святого Миколая", "Ріпку", і віршик про "Кицю" [10.221].

З січня 1909 року редактором журналу "Дзвінок" стає молода, але вже відома, письменниця Катря Гриневичева. Та війна 1914 року обриває існування доби, "що в ній посіяне селянським королем і його родом слово вже сходило буйним зіллям" [6.211].

Важливе значення "Дзвінка" в тому, що саме він зразу згуртував навколо себе майже всі наявні тоді літературні сили. В ньому друкувалися твори, що стали національним надбанням української дитячої літератури. Саме він за 25 літ свого існування формував українця, який у роки революції боровся за українську правду [6.211].

Історичні події ХХ століття породили необхідність дати дітям таку літературу, яка б розпалила в них вогонь цікавості [9.16]. Розбудила б у малих читачів любов до свого народу. Особливо потреба у такій літературі з'являється після поразки в визвольній боротьбі 1917-1920 років. У літературі мають лунати не теоретичні заклики, а оповідання про конкретні подвиги і жертви, відображення невтомної праці і жертва для святої справи [9.18]. Виховані саме на такому ґрунті діти – це й є майбутнє України. Таку думку сповідував Михайло Таранько. Всю надію України він поклав на найменших громадян, які повинні будувати нове життя. А шлях до національно-свідомого виховання вбачав у дитячому журналі. Саме через журнал і за його допомогою М.Таранько мав змогу промовляти не до десятків, а до сотень і тисяч малих українських дітей [11.3].

М.Таранько в часи найбільшої скрути, з вірою в успіх доброго діла, почав видавати журнал для дітей, але вже не "Дзвінок". На честь першої річниці створення Української держави першого листопада 1920 року він випустив перший номер часопису "Світ Дитини", через який дійсно промовляв до тисяч діточок, адже тираж до 1922 року становив 3000 примірників. Часопис "Світ Дитини" викликав зацікавлення і за кордоном,

зокрема, в Америці і Канаді, куди надходило 700 примірників. Та вже в 1929 році помітно скоротилося число передплатників у Галичині: до 14000 і 100 за кордоном [11.6]. Це було спричинено економічним становищем галичан. У 1923 році часопис розділено на два видавництва: альманах "Молода Україна" – для старших дітей та альманах "Світ дитини" – для молодших.

Зміст часопису різноманітний, багатий і легкий для сприймання дітьми від трьох до дванадцяти років: сміховинки, оповідання, віршики, спогади з недавніх днів, нариси з життя звірят, сценічні образки з життя дітей, квітів, казки, забави, ігри. Вартість часопису збільшували оповідання, присвячені недавнім історичним подіям. Часопис названий найліпшим у Галичині на той час. Саме "Світ Дитини" число за числом уміло шукав і успішно знаходив ключ до духовного багатства української дитини [9.16].

Співробітниками часопису протягом його існування були: К.Гриневичева, С.Олесківна, О.Тисовський, В.Родзикевич, М.Галущинський, А.Лотоцький, Ю.Шкрумеляк, І.Блажкевичева, Б.Заклинський, О.Цегельська [11.9].

Значення в національно-культурному розвитку української дівчачої журналу "Світ Дитини" неоціненне. Саме за допомогою цього часопису виховався увесь національно свідомий актив української молоді. "Кожне слово в "Світі Дитини" просто золоті зеренця, що падають у податливі діточі душі" [3.57].

В Галичині, крім часопису "Світ Дитини" станом на 1932 рік було ще два часописи. Це часопис "Наш Приятель", який почав виходити через рік після появи "Світу Дитини". Зміст часопису пронизаний релігійно-моральними ідеями. На його сторінках друкують оповідання і легенди з життя святих, декілька образків з нашого недавнього минулого, оповідання про природу, вірші, казки, загадки і цікавий розділ "Що де чувати" [3.52].

Від листопада 1931 року на радість українській дівчачої почав виходити часопис – місячник "Дзвіночок". Редактор Ю.Шкрумеляк. "Дзвіночок" призначався для дітей шести-десяти років [3.54]. Він надзвичайно вміло складеним змістом відразу зацікавлює українських дітей. На сторінках журналу є й оповідання зі шкільних переживань дітей, і з домашнього життя, і казки, віршики, байки, і різноманітні забавлянки, і цікаві оповідання з рідної історії і визвольної боротьби. Часопис написаний легкою, бездоганною літературною мовою. Зміст складений з педагогічним хистом. Це і надало "Дзвіночкові" виховного впливу на українську дитину.

В кінці 30-х років з'являється низка журналів для дітей, та, на жаль, вони проіснували недовго. Винятком став ілюстрований журнал для української дівчачої "Малі друзі", який радував маленьких читачів Галичини з 1938 року по 1944 рік. Набув великої популярності серед дітей краю, друкувався великим тиражем. Головна тема журналу – утвердження соборної

незалежної країни. Редакторами журналу були Б.Гошовський, Р.Завадович. Журнал "Малі друзі" складався з великого числа рубрик: молитви, історія рідного краю, пісні, сценки, казки, віршики, ребуси, руханки, листування з читачами. Під час воєнних дій у журналі друкують матеріали, які вселяють віру в здобуття незалежності України і спрямовані проти антиукраїнської тоталітарної політики.

У 1934 році у Львові, виходить тільки одне число журналу "Юні друзі", або "Вовченята", за редакцією Івана Шавеля. Зміст журналу пройнятий високим національно-патріотичним звучанням. На сторінках цього номера бачимо історичні оповідання, розповіді про події визвольної боротьби України в 1920 році, друкуються деякі норми граматики української мови, повісті про історичні знаменні дати України, віршики, загадки і ребуси. В журналі стверджувалося, що в боротьбі за праве діло не жаль віддати і своє життя.

В середині 30-х років на шпальтах часопису "Учительське слово" лунає думка про немаловажне значення дитячих журналів, а саме:

- 1). Дитячий журнал, подаючи малому читачеві різноманітний матеріал, дає змогу йому вибрати і далі шукати (вже в книжках) те, що найбільше його зацікавило в журналі.
- 2). Журнал вводить малих читачів у літературу, "осмілює їх" і заохочує до книжки.
- 3). Описи і казки про різні пригоди та подорожі будять у дітей фантазію і скеровують в добре русло.
- 4). Байки написані простою, доступною мовою, з елементами алегоричності, найліпше відображають усякі моральні правди і впливають ліпше, ніж моральні настанови.
- 5). Оповідання мають у журналі найбільше виховне значення. Вони вводять дітей у світ, дають змогу пізнавати життєві конфлікти, вказують на кінцеву мету, до якої слідує людина як член суспільства, як громадянин свого народу [5.14]. Така висока оцінка журналу ще раз підкреслює усвідомлення українським громадянством значення дитячої преси для дітей.

Разом з розвитком дитячої преси (1900-1939) ці роки – "поважний вклад" у скарбницю дитячої літератури, як оригінальної, так і перекладної. В зазначений період з'являються нові автори, що поряд з відомими посідають чільне місце на сторінках історії цієї ділянки творчості. Можна сказати, що то була "золота доба дитячої літератури" [4.37]. Писали для дітей такі великі письменники, як: М.Вовчок, Б.Грінченко, Л.Українка, О.Пчілка, М.Коцюбинський.

Немалий внесок у розвиток дитячої літератури вніс Іван Франко. Він послідовно, рік за роком, у розквіті таланту, презентує свої твори українській дитині. Такі цікаві захоплюючі твори автор видобував із світової скарбниці,

водночас діяв за принципом, що власним добром може стати тільки те, що з чужого культурного добра присвоєно собі власною працею [10.222]. Так і байки І.Франка, перероблені з урахуванням смаків, розуміння українських дітей, українського народу. Своєю творчістю для дітей автор бажав, щоб з його байок, казок, оповідань діти винесли міцні основи чесноти, правдивості й справедливості.

Вагомий вклад у розвиток української дитячої літератури і преси внесла відома письменниця Катря Гриневичева, яка промовляла до дитячих душ "власним серцем" [6.209]. Саме вона вела таку ще молоду, незрілу дитячу літературу шляхом правди і добра, і була вірна тому шляхові, закликаючи дітей робити добро і "відіграти коло серця кожен смуток, а голод заспокоїти добрим калачиком і найліпшим словом" [6.210].

Серед розмаїття авторів дитячої прози зустрічаємо такі незабутні постаті, як А.Лотоцький, А.Чайковський, Ф.Коковський, В.Будзиновський, І.Липа, С.Черкасенко, Р.Завадович, О.Цегельська, К.Малицька-Лебедова, І.Орлівна, А.Коломієць, У.Кравченко, А.Курдик, Ю.Опільський, В.Ваврисевич, В.Хронович, М.Серета, та ін. Всі вони дали українській дитворі сотні казок, оповідань, віршів, п'єс. Творчість їхня просякнута національним, етнічним світоглядом [4.47].

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що ми розкрили малодосліджений пласт дитячої преси Галичини періоду 1890-1939-х років, в основі якої були дитячі часописи, а їхніми попередниками – окремі куточки для дітей, яким відводилося місце в часописах для дорослих. Та вже в 1890 році прогресивні українські діячі усвідомили необхідність створення окремих дитячих часописів. Якраз із поступом життя та з ростом мистецтва виховання дитяча преса набрала великого виховного значення. Саме дитячі часописи через зміст та високу ідейність впливали на формування моральних якостей у дитини, знайомили її з національними і культурними діячами. Питання, розглянуті в статті, є актуальними у формуванні моральних цінностей підростаючого покоління незалежної України.

1. *Вільхівський Б.* Періодичні видання для дітей // *Учитель.* 1892.Ч. 20.
2. *Ворон А.* Дитячі часописи на Підкарпатті // *Рідна школа.* 1932.Ч. 4.
3. *Ворон А.* Українська діточа преса // *Шлях виховання й навчання.* 1932. Кн. I.
4. *Гошовський Б.* Українська дитяча література. Нью-Йорк, 1966.
5. *Е-нГР.* Про значінне журналів для дітей і молоді // *Учительське слово.* 1925.Ч.5.
6. "Дзвінок" і Катря Гриневичева // *Ми і наші діти. Дитяча література, мистецтво, виховання: Збірка I.* Торонто - Нью-Йорк, 1965.

7. *Завадович Р.* Майбутнє належить дітям // Ми і наші діти. Дитяча література, мистецтво, виховання: Збірка І. Торонто - Нью-Йорк, 1965.
8. *І-н.* Два відгуки // Учительське слово. 1939. Ч. 13.
9. *Мацюк Я.* Культурно-виховні досягнення, “Світ Дитини” за перше десятиліття // Шлях виховання й навчання. 1929. Ч.ІІ.
10. Назад до Івана Франка // Ми і наші діти. Дитяча література, мистецтво, виховання: Збірка І. Торонто - Нью-Йорк, 1965.
11. *Юцишин І.* Символ ідей і чинів // Шлях виховання й навчання .1929 .Ч.11.

UKRAINIAN CHILDREN’S PRESS OF HALYCHYNA (1890-1939)

Roksolyana Zozulyak

*Vasyl’ Stephanyk Pre-Carpathian University,
Shevchenko Str., 14, UA –76000 Ivano-Frankivs’k, Ukraine*

The paper deals with the problem of press for children in Halychyna at the period from 1890 till 1939. It figures out the reasons that caused the publication of the children’s periodicals and clarifies the main requirements to them. The article introduces the following children’s periodicals of that period: “Dzvinok”, “Svit Dytyny”, “Dzvinochok”, “Nash Pryiatel”, and with the children’s authors, who had their works published in those periodicals.

Key words: children’s press, periodical, children’s author, literature for children, “Svit Dytyny”; “Dzvinok”; “Nash Pryiatel”, “Dzvinochok”.

Стаття надійшла до редколегії 13.02.2003

Прийнята до друку 18.06.2003